

PROCES SEPARACIJE-INDIVIDUACIJE ADOLESCENATA: PRIKAZ UPITNIKA

Sanja SMOJVER-AŽIĆ
Filozofski fakultet, Rijeka

UDK: 159.922.8
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 24. 6. 1998.

Cilj ovog rada je prikaz prilagođene verzije Upitnika separacije-individuacije za adolescente, Levina i sur. (1986.). U ispitivanju su sudjelovala 1003 studenta s nekoliko fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Primijenjena je prilagođena i skraćena verzija Upitnika separacije-individuacije kojim se ispituje odnos s važnim osobama: roditeljima, prijateljima i nastavnicima. Faktorska struktura našeg upitnika većim dijelom je sukladna strukturi originalnog upitnika. Izdvojeno je pet faktora koji predstavljaju dimenzije separacije-individuacije: negiranje potrebe za drugima, separacijska anksioznost, sputanost zbog roditeljske kontrole, čežnja za djetinjstvom i zdrava nezavisnost. S obzirom na jasnu faktorsku strukturu i zadovoljavajuće koeficijente unutarnje konzistencije, upitnik separacije-individuacije se može koristiti kao mjera separacije-individuacije adolescenata.

UVOD

Psihološka separacija adolescenata od roditelja predstavlja važno teorijsko i empirijsko pitanje u razvojnoj psihologiji. Različite teorijske perspektive pokušavaju objasniti ovaj proces s osnovnim naglaskom na značenju postupnog preuzimanja osobne odgovornosti adolescenata u emocionalnom, ponašajnom i kognitivnom funkcioniranju i uz sve veću nezavisnost od roditelja. Pretpostavka je da se proces separacije odvija u različitim razvojnim zadacima o čijem uspješnom ostvarenju ovisi oslobađanje djeteta od utjecaja roditelja i razvoja zasebnog doživljaja *selfa* (Allen i Stoltenberg, 1995.). Krajnji je ishod procesa individuacije osjećaj osobne autonomije.

Prema psihoanalitičkom shvaćanju, uspješan je onaj razvoj u kojemu pojedinac izlazi iz faze simbiotskog odnosa s majkom i uspostavlja stabilan individualni identitet (Mahler, 1979.;

Blos, 1962.). Psihološka separacija odnosi se na ostvarenje stabilnog doživljaja selfa različitog od drugih važnih osoba. Psihoanalitička perspektiva u procesu separacije ističe odvajanje, formiranje psiholoških granica i oslobađanje od roditeljskog utjecaja. Individuacija predstavlja proces koji omogućuje spoznaje djeteta o vlastitim individualnim obilježjima (McClanahan i Holmbeck, 1992.).

Unutar teorije objektnih odnosa ističe se posebna teorija separacije-individuacije (Mahler, 1979.). Mahler u objašnjenju separacije u ranom djetinjstvu izdvaja četiri faze u kojima se odvija različita priroda interakcije majka-dijete. Za razumijevanje prirode procesa separacije posebno se ističe značenje djetetovih najranijih iskustava u zadovoljenju potreba i emocionalnoj dostupnosti majke. U prvoj godini života dijete postupno iz stanja simbiotske vezanosti s majkom, usporedo s kognitivnim i motornim razvojem, postaje svjesno svoje individualne egzistencije. Proces separacije olakšava i mogućnost fizičkog odvajanja od majke, što predstavlja važan izvor zadovoljstva, pogotovo ako majka ne ograničava slobodu djetetova kretanja. U dobi oko dvije godine dijete opet intenzivnije traga za majkom, javlja se separacijska anksioznost koja je izraženija kod hladnijeg i udaljenog odnosa majke. To je vrijeme kad je za poželjan ishod nužno usklađivanje djetetove potrebe za emocionalnom bliskosti s majkom i uvažavanje njegove potrebe za samostalnošću.

Preterano zaštićivanje i sputavanje samostalnosti rezultira agresijom, kao što i neprimjereno "guranje" ka samostalnosti, uz hladne odnose, može potencirati separacijsku anksioznost. Postupno diferenciranje od majke i konačna primarna separacija moguća je u internalizaciji predodžbe majke. Roditeljska introjicirana figura pruža izvor ugone i podrške i kad majka nije fizički nazočna (Rhodes i Kroger, 1992.). Istodobno je ova predodžba i osnova interakcije s drugim važnim ljudima.

Tako Mahler u teoriji separacije-individuacije naglašava razdoblje ranog djetinjstva, jer je taj proces važan za kasnije funkcioniranje pojedinca, a Blos (1962.) ističe i sekundarni proces separacije-individuacije u razdoblju adolescencije. Za razliku od postignuća primarne separacije, djetetove spoznaje osjećaja egzistencije kao odvojenog bića (Ja jesam), u sekundarnoj je separaciji osnovno ostvariti osjećaj identiteta koji rezultira odraslim doživljajem *selfa*. Dok se cilj primarne separacije odnosio na diferenciranje sebe od okoline, cilj je sekundarne separacije od internaliziranog roditelja. Preduvjet sekundarne separacije je uspješna primarna separacija u kojoj je dijete steklo određenu nezavisnost od vanjskih objekata, jasne granice *selfa* i osjećaj *selfa* kao zasebnog bića, što omogućuje zrele odnose s drugim ljudima. Stupanj ostvarene individuacije ovisi o tome koliko osoba u doživljaju sebe ne vidi samo u identifikaciji s drugima i ovisnosti o njima.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

Prema Eriksonovoj teoriji, razvoj identiteta predstavlja osnovni razvojni zadatak u adolescenciji, o čemu ovisi i daljnja prilagodba i mogućnost rješavanja novih razvojnih zadataka. Neuspjesi ili određene fiksacije u procesu separacije-individuacije, i u djetinjstvu i u adolescenciji, mogu se manifestirati u neprilagođenim oblicima funkcioniranja. Stoga se o procesu separacije-individuacije često govori u kontekstu razumijevanja nekih fobija, depresija i poremećaja hranjenja (Ruebush, 1994.; Rhodes i Kroger, 1992.).

Novija istraživanja prilagodbe studenata sve više ističu značenje psihološke separacije, s većim naglaskom na njezinoj ulozi u prilagodbi studenata prve godine studija (Rice i sur., 1992.; Holmbeck i Wandrei, 1993.). To je vrijeme kad se mnogi mladi ljudi prvi put odvajaju od roditelja. Ako su se studenti, kao i njihovi roditelji, emocionalno pripremili za promjene, odlazak studenata od kuće može olakšati uspješno rješenje procesa separacije. Istraživanja ukazuju na razlike u funkcioniranju studenata koji su otišli od kuće i koji su više nezavisni, ostvaruju bolju komunikaciju s obitelji i veće zadovoljstvo od onih koji su ostali kod kuće (Sullivan i Sullivan, 1980.). Vjerojatno nije toliko važna sama činjenica da su se studenti preselili, koliko interakcija različitih pokazatelja funkcioniranja obitelji i različitih dimenzija separacije-individuacije (Holmbeck i Wandrei, 1993.).

Specifičnosti obiteljske dinamike i odnosi s roditeljima drže se značajnim prediktorima razvoja identiteta mlade osobe. Za razliku od tradicionalnog psihoanalitičkog pristupa koji naglašava potrebu emocionalnog distanciranja za razvoj identiteta, noviji pristupi naglašavaju važnost roditeljske podrške i osjećaja privrženosti koji je moguć ne u prekidanju već u transformaciji odnosa s roditeljima (Grotevant i Cooper, 1985.). Proces separacije bit će olakšan adolescentima koji su privrženi roditeljima i imaju osjećaj "sigurne baze" iz koje kreću u vanjski svijet, a koja ih u tome podržava (Ryan i Lynch, 1989.). Stoga novija istraživanja u ovom području naglašavaju potrebu istodobnog ispitivanja i stupnja ostvarene separacije, kao i stupnja povezanosti s primarnom obitelji koji zajedno predstavljaju važne izvore prilagodbe.

S ciljem empirijske provjere kompleksnog konstrukta separacije i individuacije predlažu se različite tehnike sukladno početnim teorijskim koncepcijama: intervjui, projektivne tehnike i upitnici (Mazor i sur., 1993.; Lopez i Gover, 1993.).

Teorijska osnova Upitnika separacije-individuacije za adolescente

Levine i suradnici (1986.) konstruirali su "Upitnik separacije-individuacije u adolescenciji" kao pokušaj ispitivanja teorijskih postavki o separaciji u teorijama M. Mahler i Blosa. Sukladno stadijima procesa separacije-individuacije u ranom djetinjst-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

vu, izdvajaju nekoliko dimenzija koje predstavljaju moguća rješenja procesa separacije-individuacije u adolescenciji: negiranje zavisnosti, separacijska anksioznost, potreba za jako bliskim odnosima, anksioznost zbog roditeljske kontrole, samousmjerenost, traženje brige i zdrava separacija. Ishodi procesa separacije, kao što su negiranje potrebe za drugima, separacijska anksioznost ili zdrava separacija, imaju važan prinos u prilagodbi. S obzirom na različitu prirodu odnosa s roditeljima u ranoj i kasnoj adolescenciji, rezultati dobiveni primjenom upitnika separacije mogu biti donekle različiti, ovisno o dobi ispitanika (Kroger i Green, 1994.). Upitnik separacije-individuacije primjenjivan je na različitim uzorcima adolescenata i pokazuje se nezavisnim od kulture (Levine i sur., 1986.; Kroger i Green, 1994.; Mazor i sur., 1993.; Holmbeck i Wandrei, 1993.). Osim jasne teorijske konceptualizacije ovog upitnika (teorija Margaret Mahler.), Levine i sur. (1986.) ukazuju na povoljnu unutarnju konzistenciju te kriterijsku valjanost ovog upitnika (Levine, 1994.), što potvrđuju i analize drugih autora (Kroger i Green, 1994.).

U različitim se istraživanjima citirani upitnik često primjenjuje samo kao mjera nekih od njegovih osnovnih dimenzija, ovisno o prirodi istraživanja (Holmbeck i Wandrei, 1993.; Rice i sur., 1995.; Mazor i sur., 1993.).

U nastavku rada bit će prikazana hrvatska verzija Levinova SITA upitnika za mjerenje konstrukta separacije-individuacije kod adolescenata. Originalan je upitnik donekle izmijenjen i prilagođen našoj kulturi. S obzirom na to da se ovaj upitnik pokazao valjanim u različitim istraživanjima koja su se bavila prilagodbom studenata, očekujemo da će naša modifikacija originalne verzije poslužiti boljem razumijevanju različitih ishoda prilagodbe mladih ljudi u nas.

METODA

Ispitanici

U ispitivanju su sudjelovala 1003 studenta s nekoliko fakulteta Sveučilišta u Rijeci, od toga 691 djevojka i 312 mladića. Ispitivanje je provedeno kao dio većeg projekta ispitivanja kvalitete psihološke prilagodbe studenata.

Instrumenti

Primijenjena je verzija Upitnika separacije-individuacije za adolescente koja je najvećim dijelom rezultat prilagodbe upitnika SITA (*Separation-Individuation test of Adolescence*, Levine, Green i Millon, 1986.). Originalna verzija upitnika sadrži 103 čestice koje opisuju odnos s važnim osobama: roditeljima, prijateljima i nastavnicima.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

Za potrebe našeg ispitivanja kvalitete psihološke prilagodbe studenata izdvojili smo pet dimenzija iz originalnog upitnika koje se navode kao značajne determinante prilagodbe studenata (Holmbeck i Wandrei, 1993.). U ovu verziju upitnika nije uključena dimenzija samouključenosti i dimenzija traženja jako bliskih odnosa.

U kreiranju upitnika najvećim smo dijelom zadržali tvrdnje iz izvornog upitnika koje smo jezično prilagodili. Tvrdnje nejasnog sadržaja iz Levinova upitnika smo izbacili. Istodobno, dodali smo neke tvrdnje nastojeći znatno ne narušiti početnu sadržajnu koncepciju originalnog upitnika.

U našoj verziji upitnik se sastoji od 55 tvrdnji koje se procjenjuju na skali Likertova tipa s obzirom na stupanj slaganja s tvrdnjom, od 0 (uopće se ne slažem) do 4 (u potpunosti se slažem).

Faktorska analiza Upitnika separacije-individuacije za adolescente

Na skupu od 55 tvrdnji provedena je faktorska analiza glavnih osi uz Oblimin kosokutnu rotaciju. Scree test (Catell, 1978.) je upućivao na ekstrakciju pet faktora koji su objašnjavali ukupno 32,9 posto zajedničke varijance. Da bismo dobili faktorski čistu strukturu, na temelju dobivene faktorske matrice isključene su čestice koje su bile značajnije saturirane ($>.25$) s dva ili više faktora. Konačna je analiza provedena na 45 tvrdnji koje su zadovoljavale zadane kriterije.

U tablici 1. prikazana je dobivena faktorska struktura ispitivanih varijabli. Korelacije među izlučenim faktorima prikazane su u tablici 2.

● **TABLICA 1**
Faktorska struktura
Upitnika
separacije-individuacije
za adolescente

TVRDNJA	F 1	F 2	F 3	F 4	F 5
F1					
Zapravo mi nitko ne treba.	.72				
Ne vidim smisao većine toplih i bliskih odnosa.	.63				
Nemam potrebe za bliskim prijateljstvima.	.61				
Ulaganje u prijateljstvo nije vrijedno truda.	.60				
Stvarno nikoga ne volim.	.59				
Neugodno mi je kada sam s nekim previše bliska.	.52				
Čini mi se da ljubav ne zauzima značajno mjesto u mojem životu.	.52				
Najbolje mi je kada sam sama i kada me nitko ne uznemirava.	.50				
Nije mi jasno zašto ljudi žele biti bliski sa mnom.	.42				
Puno su mi važniji osobni planovi negoli odnosi s drugima.	.36				
F2					
Jako mi je važno ono što profesori misle o meni kao osobi.		.63			
Uznemirilo bi me kada bi se profesori na mene ljutili.		.62			
Brine me mogućnost da bi profesori mogli biti nezadovoljni sa mnom.		.60			

(nastavak)					
TVRDNJA	F 1	F 2	F 3	F 4	F 5
Uvijek se brinem da se mojim roditeljima nešto ne dogodi dok nisam s njima.		.50			
Željela bih uvijek živjeti u istom gradu kao i moji roditelji i obitelj, kako bismo bili što više zajedno.		.48			
Osjećam se osamljeno kada sam dugo odvojena od svojih roditelja.		.44			
Zastrašujuća mi je i pomisao da budem sama.		.36			
Bojim se da bi jedan od mojih roditelja mogao umrijeti.		.33			
Željela bih biti emocionalno bliža s osobama koje su mi najvažnije i što više vremena provoditi s njima.		.30			
F3					
Čini mi se da roditeljska pravila previše ograničavaju moju slobodu.			.73		
Jedva čekam da se oslobodim roditeljskih pravila.		.71			
Jako mi je teško izboriti nezavisnost od roditelja.		.67			
Jedva čekam kada ću se osamostaliti i osloboditi se roditelja.		.58			
Roditelji me ponekad toliko štite da me to guši.		.57			
Često se suprotstavljam zahtjevima roditelja.		.56			
Roditelji prate svaki moj korak.		.49			
Većina roditelja pretjerano kontrolira svoju djecu i zapravo ne žele da ona odrastu.		.41			
Roditelji me savjetuju u izboru prijatelja, vrste zabave i sl.		.35			
Zahtjevi odrasle dobi su za mene preveliki.		.32			
Lako mijenjam svoje stavove pod utjecajem drugih.		.31			
Dopuštam drugima da utječu na moje stavove o tome što je dobro ili loše.		.28			
F4					
Bilo mi je ljepše kad sam bila dijete i mogla se osloniti na roditelje.			.74		
Željela bih da se mogu vratiti u sigurnost djetinjstva.		.72			
Bila sam najsretnija kad sam bila dijete.		.69			
Ponekad pomislim kako je lijepo biti malo dijete o kome se drugi brinu.		.58			
Ljepše mi je sada kad sam odrasla osoba nego kad sam bila dijete.*		.55			
Željela bih biti mlađa.		.39			
F5					
Ako se ne slažem s nečim što moji prijatelji rade, mogu im to reći.				.53	
Čak i kad sam jako bliska s drugom osobom, osjećam da mogu biti to što jesam.			.47		
Sviđaju mi se različiti ljudi koji nisu nužno kao ja.			.42		
Ne smeta me ako se ja i moji prijatelji razlikujemo u mnogim stvarima.		.38			
Ne smetaju me manja neslaganja u bliskim odnosima.		.35			
U odnosima s mojim prijateljima svi imamo podjednaku ulogu u donošenju odluka.		.33			
Čak i kad moji najbolji prijatelji čine stvari koje mi se ne sviđaju, i dalje mi je stalo do njih.		.31			
Mogu iskazati neslaganje s mojim roditeljima bez straha da će me odbaciti.		.30			
Eigen vrijednosti	6.0	3.2	2.4	1.6	1.1
Postotak objašnjene varijance	14.6	7.2	5.3	3.4	2.4

➤ TABLICA 2
Korelacije
među faktorima

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4	Faktor 5
Faktor 1	1.00				
Faktor 2	.03	1.00			
Faktor 3	.32	.16	1.00		
Faktor 4	.15	.35	.16	1.00	
Faktor 5	-.31	-.07	-.04	-.06	1.00

Interpretacija faktora

Ekstrahirana faktorska solucija sukladna je teorijskom modelu i replicira faktore izvornog instrumenta od kojeg smo krenuli u konstrukciji naše verzije upitnika. Ti faktori su: negiranje potrebe za drugima; separacijska anksioznost; sputanost zbog roditeljske kontrole; čežnja za djetinjstvom i zdrava nezavisnost.

Nazivi faktora se donekle razlikuju od originalnih koji se navode u literaturi, ali se čine prikladnijima našoj prilagođenoj verziji upitnika. Analize nekih drugih autora također ukazuju na potrebu za promjenom naziva originalnih faktora (McClanahan i Holmbeck, 1992.). S obzirom na to da promjene u našoj verziji ne narušavaju znatno sadržaj većine dimenzija, u interpretaciji se možemo pozvati na značenje originalnih dimenzija.

Dimenzija separacijske anksioznosti jedina je zadržala originalno ime koje sugerira Levin i sur. (1986.), jer je kao takva najbliža polaznoj teorijskoj koncepciji, iako sadržaj čestica nije isključivo povezan sa separacijom već s neizvjesnosti u odnosima s drugim ljudima.

Dimenzija čežnja za djetinjstvom je u odnosu na originalnu dimenziju (traženje brige) najviše izmijenjena, jer su neke tvrdnje koje su se odnosile na neka egzistencijalna pitanja izbačene u našoj verziji, a pridodane su nove s ciljem ispitivanja straha od odrastanja. U odnosu na originalan upitnik, tvrdnje koje su tamo zasićene faktorom traženja brige, u našoj verziji zasićene su faktorom separacijska anksioznost. Primjer jedne takve čestice je "željela bih uvijek živjeti u istom gradu kao i moji roditelji, kako bismo bili što više zajedno" koja je u našoj verziji na faktoru separacijska anksioznost, a ne čežnja za djetinjstvom.

Korelacija među faktorima pokazuje da je faktor zdrave nezavisnosti jedini u negativnoj korelaciji s preostalim faktorima. Slično kao i u drugim ispitivanjima, i ovdje su veće korelacije između faktora negiranje potrebe za drugim ljudima i sputanosti zbog roditeljske kontrole, kao i između faktora separacijska anksioznost i čežnja za djetinjstvom.

S ciljem provjere mogu li se ekstrahirani faktori upotrebljavati i kao nezavisne mjere pojedinih aspekata separacije-

individuacije, provedena je analiza homogenosti i unutarnje konzistencije čestica.

➔ **TABLICA 3**
Koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) podljestvica Upitnika separacije-individuacije, broj tvrdnji i prosječne korelacije među česticama

FAKTOR	Broj tvrdnji	Alfa	r
F1 – negiranje potrebe za drugima	10	.82	.30
F2 – separacijska anksioznost	9	.73	.24
F3 – sputanost zbog roditeljske kontrole	12	.83	.29
F4 – čežnja za djetinjstvom	6	.80	.40
F5 – zdrava nezavisnost	8	.65	.29

Koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbach alfa) na podljestvicama prikazani su u tablici 3. Kako smo u našu verziju upitnika unijeli neke izmjene, nije opravdana usporedba s koeficijentima pouzdanosti upitnika SITA. Međutim, ipak možemo zamijetiti sličnost s koeficijentima koje navode i drugi autori: .64 za podljestvicu zdrave nezavisnosti, .70 za izvornu podljestvicu traženje brige (čežnja za djetinjstvom); .77 za separacijsku anksioznost i sputanost zbog kontrole te .79 za podljestvicu negiranje potrebe za drugima (Levine i sur., 1986.). Podljestvica zdrava nezavisnost ima najnižu pouzdanost, što je karakteristično i za rezultate nekih drugih istraživanja (Kroger i Green, 1994.).

⊙ **Tablica 4**
Aritmetičke sredine rezultata i standardne devijacije na podljestvicama Upitnika separacije-individuacije adolescenata na ukupnom uzorku i s obzirom na spol ispitanika

Ukupan rezultat prema pojedinim podljestvicama izražen je kao linearna kombinacija procjena. U tablici 4. navedene su prosječne vrijednosti prema pojedinim podljestvicama za ukupan uzorak i posebno za mladiće i djevojke, te rezultati testiranja značajnosti razlika između djevojaka i mladića (t-vrijednosti) na pojedinim podljestvicama.

Podljestvice upitnika separacije	Ukupan uzorak		Mladići		Djevojke		Razlika mladići/djevojke		
	M	SD	M	SD	M	SD	t	ss	p
Negiranje potrebe za drugima	8.5	5.58	9.6	6.24	8.0	5.18	4.20**	979	<.001
Separacijska anksioznost	16.7	6.66	15.5	6.20	17.2	6.79	3.65**	973	<.001
Sputanost zbog kontrole	15.2	8.10	15.2	7.91	15.2	8.19	0.01	967	n. z.
Čežnja za djetinjstvom	8.4	5.33	8.4	5.49	8.4	5.25	0.07	1001	n. z.
Zdrava nezavisnost	22.9	4.71	22.0	4.91	23.3	4.57	3.98**	990	<.001

RASPRAVA

Ovaj se rad odnosi na našu verziju upitnika separacije-individuacije (Levine i sur., 1986.), prilagođenog za potrebe ispitivanja kvalitete psihološke prilagodbe studenata. Upitnik kojim smo se služili bazično sadrži većinu čestica iz originalnog upitnika, uz neke manje promjene koje nisu narušile izvornu

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

konceptiju upitnika. Faktorska struktura našeg upitnika replicira većim dijelom strukturu originalnog upitnika. Osim što su neke čestice izbačene iz daljnje obrade, jer su faktorski bile zasićene s dva i više faktora, u našoj su faktorskoj strukturi čestice koje originalno pripadaju dimenziji traženja brige zasićenoj više faktorom separacijske anksioznosti.

Čini se da upitnik separacije-individuacije predstavlja zadovoljavajuću mjeru ostvarene separacije adolescenata koja može poslužiti u razmatranju različitih manifestacija prilagođenih ili neprilagođenih oblika funkcioniranja. Prema teorijskom modelu, svaka podljestvica ima zasebno značenje u funkcioniranju pojedinca, s obzirom na specifičnost rješenja procesa separacije u pojedinom stadiju. Primjenom upitnika na osnovi korelacija među dimenzijama, može se izdvojiti ispitanike s obzirom na kombinaciju rezultata na pojedinoj podljestvici (McClanahan i Holmbeck, 1992.). S obzirom na iskustva drugih autora moguće je rabiti zasebno pojedine dimenzije, ovisno o prirodi problema ispitivanja. Prema teorijskoj okolini ovog upitnika, možemo razlikovati ispitanike s obzirom na stupanj u kojem su se "fiksirali" na pojedinoj dimenziji separacije, što može biti posljedica i nerazjašnjenih odnosa s roditeljima u najranijem djetinjstvu. Međutim, sukladno navodima nekih autora, poželjno je utvrditi i razinu ostvarene separacije ovisno o dobi ispitanika, jer su pojedine dimenzije separacije izražene više kod mlađih adolescenata (npr. sputanost zbog kontrole), a neke se javljaju kasnije kao posljedica sazrijevanja (zdrava nezavisnost) (Mazor i sur., 1993.; Kroger i Green, 1994.).

Negiranje potrebe za drugima, kao negiranje potrebe za bliskim odnosima odražava stupanj u kojem pojedinac pokušava poricati ili izbjegavati potrebu za zavisnosti. Takvo funkcioniranje predstavlja obrambeni mehanizam koji pojedinac razvija u uvjetima nepredvidljivog ili emocionalno hladnog odnosa u razdoblju simbiotske faze u ranom djetinjstvu.

Separacijska anksioznost je pokazatelj osjećaja vezanih uz separaciju, straha zbog gubitka emocionalnog ili fizičkog kontakta s drugima. Ova dimenzija odnosi se na zaostale efekte separacijske anksioznosti, doživljene za vrijeme faze ponovnog približavanja iz ranog djetinjstva. Levine (1994.) ističe specifičnost separacijske anksioznosti u adolescenciji koja je različita u odnosu na onu u ranom djetinjstvu i ukazuje na nesigurnost u odnose s drugima. McClanahan i Holmbeck (1992.) ukazuju na to da se česticama unutar ove dimenzije ispituje potreba za povoljnim procjenjivanjem od važnih drugih osoba te zabrinutost zbog gubitka i strah od samoće. Ovaj se oblik separacije može povezati s neodgovarajućim rješavanjem procesa separacije u ranom djetinjstvu kada dijete isto-

dobno ima potrebu da bude prisno s roditeljem i traži autonomiju. U situaciji kad mu to majka onemogućuje, kad je ili previše odbojna ili prezaštićujuća, dijete neće biti sposobno uspostaviti samostalnu egzistenciju. Ako postoji preveliko guranje u osamostaljivanje, dijete može osjetiti odbacivanje i gubitak (Mahler, 1979.).

Čežnja za djetinjstvom odnosi se na potrebu za traženjem zavisnosti u vrlo bliskim, stopljenim interpersonalnim odnosima s roditeljskom figurom i predstavlja zaostatak simbiotske faze ranog djetinjstva. Sadržaj čestica ove dimenzije separacije međusobno je vrlo sličan i nedvosmislen. Povezan je s potrebom za vraćanjem u sigurnost djetinjstva, što nas upućuje na simbiotsku fazu iz Mahlerine teorije. Implicitno možemo zaključiti da se osobe koje pokazuju visok rezultat na ovoj dimenziji boje izazova koje sa sobom nosi odrasla dob.

Sputanost zbog roditeljske kontrole predstavlja nelagodu zbog roditeljskog prezaštićivanja, odnosno strah od kontrole ili potpune "prezaštićenosti". Mahler (1979.) ukazuje na anksioznost u djetinjstvu zbog jake potrebe za individuacijom i konfliktnih tendencija, kao što je potreba za spajanjem ili anksioznost zbog prezaštićenosti. Te konfliktne tendencije mogu potencirati obranu poricanjem i borbom za separiranjem od roditelja.

Zdrava nezavisnost odnosi se na rješenje konflikta povezanog sa separacijom-individuacijom, posebice podrazumijeva sposobnost integriranja potrebe za zavisnosti i nezavisnosti i kapaciteta za intimnosti bez straha od gubitka autonomije. Pretpostavlja stupanj individuacije u kojem osoba prepoznaje sebe kao zasebnu jedinku različitu od drugih, s integriranim doživljajem *selfa*.

Pretpostavka je da su ove dimenzije povezane s funkcioniranjem obitelji i psihološkom prilagodbom. Npr. adolescent koji ima izraženiju dimenziju separacijske anksioznosti, kad napušta roditeljski dom moguće ima i izraženiju anksioznost, usamljenost i depresiju (Holmbeck, Wandrei, 1993.). Istodobno, adolescent koji je uspostavio "zdravu separaciju" će i u situaciji odlaska od roditelja biti bolje socijalno i emocionalno prilagođen.

Na osnovi dimenzija skale separacije-individuacije kao mogućih ishoda procesa separacije, moguće je izdvojiti i tri osnovne skupine ispitanika s obzirom na dominantne dimenzije: jedna skupina su adolescenti kod kojih je izražena zavisnost (visoki rezultat u separacijskoj anksioznosti i čežnja za djetinjstvom). Druga se skupina odnosi na one kod kojih je pretjerana težnja za autonomijom jer nisu riješili separaciju na odgovarajući način (sputanost zbog roditeljske kontrole i poricanje potrebe za drugim ljudima), a treća na pojedince koji su uspješno riješili proces separacije (zdrava nezavisnost). S obzirom na oblik separacije, osobe iz prve skupine vi-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

še su anksiozne, depresivne i osamljene, iz druge skupine manje privržene roditeljima, a iz treće skupine su najbolje prilagođeni, uz umjerene rezultate u privrženosti i autonomiji (Mc Clanahan i Holmbeck, 1992.).

Pojedine dimenzije separacije koje su međusobno povezane su separacijska anksioznost i potreba za brigom (strah od odrastanja), iako istraživanja ukazuju na to da su zasebno različito povezane s odnosima u obitelji i prilagodbi. Separacijska anksioznost je povezana s negativnom prilagodbom, ali ne i s poželjnim obiteljskim funkcioniranjem; strah od odrastanja je povezan s pozitivnim funkcioniranjem obitelji ali ne i s prilagođenim oblicima ponašanja. Pojedinci koji imaju visoku separacijsku anksioznost ne dolaze iz jako kohezivnih obitelji, ne pokazuju privrženost roditeljima te se i ne oslanjaju na obitelj kad su anksiozni (McClanahan i Holmbeck, 1992.). Iako je čežnja za djetinjstvom povezana s pozitivnim obiteljskim odnosima, nije povezana s pozitivnom prilagodbom. U ovom slučaju obiteljski odnosi mogu biti previše kohezivni, tako da onemogućuju nezavisno funkcioniranje. Pojedinci s izraženom potrebom za brigom i strahom od odrastanja teže se prilagođavaju zahtjevima studiranja.

Međusobno su povezane i negiranje potrebe za drugima i osjećaj sputanosti zbog roditeljske kontrole. One predstavljaju potrebu pojedinca za osamostaljivanjem. Međutim, ovaj se oblik autonomije ne drži zdravom autonomijom koja implicira i prilagođeno funkcioniranje. Te su dimenzije više izražene kod pojedinaca koji su imali neodgovarajuće emocionalne odnose s roditeljima u djetinjstvu ili izbjegavajuće ili odbacujuće, a što je važno za razvoj nezavisnog funkcioniranja. Upotrebljavajući obrambene mehanizme s ciljem zadržavanja nekakvog osjećaja sigurnosti, ti pojedinci, iako teže autonomiji, ostaju ranjivi i loše prilagođeni (Levine i dr., 1986.). Teorijski, poricanje zavisnosti i okretanje ka ljudima predstavljaju suprotne forme rješavanja bazične anksioznosti, a najčešće imaju podrijetlo u odnosima s neurotičnim roditeljima. Visoki rezultat na skali negiranja potrebe za drugim ljudima s obzirom na sadržaj čestica ukazuje na orijentaciju od ljudi, sukladno s Hornayinim konstruktom.

Dimenzija zdrave nezavisnosti povezana je s pozitivnom prilagodbom i pozitivnim funkcioniranjem obitelji. Pretpostavka je da su pojedinci s visokim rezultatom u ovoj dimenziji oni koji su dosta internalizirali podršku roditelja u autonomnom funkcioniranju a da se nisu previše odcjepljivali od njih. Istraživanja pokazuju da je zdrava separacija više povezana s privrženosti ocu nego majci (McClanahan i Holmbeck, 1992.). Moguće je objašnjenje tih rezultata da je ponašanje oca važnije u procesu separacije, jer otac vjerojatnije više naglašava nezavisnost i osobnu poduzetnost od majke koja može više isticati značenje povezanosti (Gilligan, 1996.).

Karakteristično za upitnik separacije je da ne sadrži čestice koje ukazuju na zdravu potrebu za bliskosti. Levine (1994.) ističe da je, s obzirom na višu pouzdanost podljestvica koje ispituju negativne aspekte odnosa, upitnik separacije bolji u diskriminiranju interpersonalnog modela izbjegavanja privrženosti. Unutar podljestvice zdrave nezavisnosti može se razlikovati čestice koje odražavaju i potrebu za bliskosti i zdravu potrebu za udaljenosti, što ukazuje na mogućnost upotrebe dvije zasebne skale. Ispitivanja adolescenata ukazuju na to da je prilagodba u adolescenciji najbolja u uvjetima usklađivanja potrebe za autonomijom s povezanošću s obitelji, što znači da je moguće da se autonomija i povezanost razvijaju nezavisno, a neprilagođeni će se oblici ponašanja javiti u uvjetima gdje je veći naglasak na jednom ili na drugom procesu.

Proces separacije-individuacije podjednako je važan za oba spola. Iako se u drugim istraživanjima ne ističu razlike s obzirom na spol, osim u interakciji s drugim aspektima prilagodbe (Holmbeck i Wandrei, 1993.), u našem smo istraživanju dobili značajne razlike s obzirom na spol u pojedinim dimenzijama separacije-individuacije. Djevojke nešto više od mladića pokazuju separacijsku anksioznost, ali i zdrav oblik separacije, s kod mladića je izraženije negiranje potrebe za drugima. Razlog tim razlikama moguće je potražiti u različitim teorijskim konceptualizacijama. Mahler (1979.) u razmatranju procesa separacije ukazuje na dulje razdoblje privrženosti majke i kćeri u odnosu na majku i sina. Razlike je moguće interpretirati i sukladno relacijskim teorijama razvoja koje pretpostavljaju spolne razlike u procesu razvoja identiteta (Surrey, 1991.). Za razliku od mladića koji se u razvoju maskulinog identiteta separiraju od identiteta majke, djevojke svoj identitet definiraju u privrženosti i empatiji s drugima, što je posljedica kontinuiteta odnosa s majkom s ciljem razvoja femininog identiteta. Djevojke doživljavaju manji konflikt u održavanju odnosa s drugima i kad ostvare veći stupanj autonomije, jer i uz višu razinu individuacije ne osjećaju da moraju nužno prilagođavati svoje ponašanje iz straha da će izgubiti odnos s važnom osobom (Garbarino i dr., 1995.). Istodobno djevojke izražavaju i veću separacijsku anksioznost zbog neusklađenosti istodobnih potreba za odvajanjem i potreba za povezanošću s važnim osobama.

U procesu prilagodbe na studij moguće je da prevelika izraženost pojedine potrebe bude razlog neprilagođenosti. Naime, mladići koji nisu privrženi obitelji, a pokazuju visoku razinu negiranja potrebe za drugima, jednako kao i djevojke koje su više privržene obitelji, ali istodobno imaju i višu separacijsku anksioznost, imat će više negativnih aspekata prilagodbe (Holmbeck i Wandrei, 1993.). Proces separacije posebice je važan kod studenata prve godine za one studente koji su zbog studija otišli od kuće. Proces fizičkog odvajanja može

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

potencirati separacijsku anksioznost kod pojedinaca koji i inače nisu proces separacije drukčije riješili. Separacijska anksioznost je karakteristična za malo dijete u fazi ponovnog približavanja (Mahler, 1979.) kad se istodobno javlja potreba za samostalnošću, ali i strah od gubitka naklonosti važne osobe. Moguće je pretpostaviti da se sličan proces može odvijati i kod mladih ljudi na početku studija koji predstavlja važnu promjenu. To je vrijeme kad se student suočava s novim akademskim zadacima i, posebice ako je promijenio mjesto boravka, gubi neka stara prijateljstva. Tijekom prve godine tek se mora prilagoditi novoj okolini. Studenti koji se zbog prevelikog roditeljskog zaštićivanja ne znaju samostalno nositi s novonastalim teškoćama mogu biti posebno osjetljivi, što rezultira pojavom somatike ili depresije (Holmbeck i Wandrei, 1993.).

U razumijevanju prilagodbe adolescenata, u koje možemo ubrojiti i studentsku populaciju, proces individuacije dugotrajniji je nego što se to pretpostavljalo. Iako predstavlja važan, možemo reći normativni razvojni zadatak, što pretpostavlja neke specifičnosti s obzirom na dob ili spol, proces separacije-individuacije rezultat je interakcije različitih čimbenika. Za pojašnjenje tog koncepta potrebno je ispitati u kojoj je mjeri determiniran i nekim drugim objektivnijim čimbenicima, osim samo odnosa s roditeljima, kao što su nastavak školovanja, stjecanje financijske nezavisnosti, brak i sl. Za razliku od mladih ljudi koji nakon srednje škole zasnivaju stalan radni odnos, koji im omogućuje i financijsku nezavisnost, moguće je pretpostaviti da je proces separacije i individuacije kod studenata koji su još financijski ovisni o roditeljima time dodatno usporen. činjenica je da se danas mladi ljudi kasnije osamostaljuju zbog niza otežavajućih ekonomskih okolnosti (kao što je najčešće stambena ovisnost o roditeljima) što je mogući razlog i većim individualnim razlikama u ishodu procesa separacije.

Poznavanje stupnja separacije drži se važnim izvorom informacije u razumijevanju neprilagođenih manifestacija ponašanja. Sve se više ukazuje na značenje poznavanja prirode ovog procesa i u savjetovanišnom radu sa studentima (Holmbeck i Wandrei, 1993.). Stoga je važna daljnja validacija upitnika s obzirom na različite aspekte prilagodbe studenata te povezivanje dimenzija separacije s obiteljskim funkcioniranjem i odnosima s roditeljima.

LITERATURA

Allen, S. F., Stoltenberg, C. D. (1995.). Psychological separation of older adolescents and young adults from their parents: An investigation of gender differences. *Journal of Counseling & Development*, 73, 542-546.

Blos, P. (1962.). *On adolescence*. New York. The Free Press.

Catell, R. B. (1978.). *The science use of factor analysis in behavioral and life sciences*. New York: Plenum Press.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

- Garbarino, J., Gaa, J. P., Swank, J. P., McPherson, R., Gratch, L. V. (1995.). The relation of individuation and psychosocial development. *Journal of Family Psychology*, 9, 311-318.
- Grotevant, H. D., Cooper, C. R. (1986.). Individuation in family relationships. *Human Development*, 29, 82-100.
- Gilligan C. (1996.). The centrality of relationship in human development: a puzzle, some evidence, and a theory. U: Noam, G. C. i Fischer, K. W. *Development and Vulnerability in Close Relationships*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Holmbeck, G. N., Wandrei, M. L. (1993.). Individual and relational predictors of adjustment in first-year college student. *Journal of Counseling Psychology*, 40, 73-78.
- Jordan, J. V., Kaplan, A. G., Miller, J.B., Stiver, I. P., Surrey, J. L. (Eds) (1991.). *Women growth in connection*. New York: Guilford.
- Kroger, J., Green, K. (1994.). Factor analytic structure and stability of the Separation-individuation test of adolescence. *Journal of Clinical Psychology*, 50, 772-785.
- Levine, J. B., Green, C. J., Millon, T. (1986.). The Separation-Individuation Test of Adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 50, 123-137.
- Levine, J. B. (1994.). On McClanahan and Holmbeck's construct validity study of the SITA. *Journal of Personality Assessment*, 62, 166-168.
- Lopez, F. G., Gover, M. R. (1993.). Self-report measures of parent-adolescent attachment and separation-individuation. A selective review. *Journal of Counseling & Development*, 71, 560-569.
- Mahler, M. S. (1979.). *Separation-individuation*. Vol 2. New York: Jason Aronson.
- Mazor, A., Alfa, A., Gampel, Y. (1993.). On the thin line between connection and separation: The individuation process, from cognitive and object-relations perspectives, in kibbutz adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 22, 641-669.
- Mc Clanahan, G., Holmbeck, G. N. (1992.). Separation – individuation, family functioning, and psychological adjustment in college students: A construct validity study of the separation-individuation test of adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 59, 468-485.
- Rice, K. G., Fitzgerald, D. P., Whaley, T. J., Gibbs, C.L. (1995.). Cross-sectional and longitudinal examination of attachment, separation-individuation, and college student adjustment. *Journal of Counseling & Development*, 73, 463-474.
- Rhodes, B. i Kroger, J., (1992.). Parental bonding and separation-individuation difficulties among late adolescent eating disordered women. *Child Psychiatry and Human Development*, 22, 249-263.
- Ruebush, K. W. (1994.). The mother-daughter relationship and psychological separation in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 4, 439-451.
- Ryan, R. M., Lynch, J. H. (1989.). Emotional autonomy versus detachment: Revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood. *Child Development*, 60, 340-356.
- Sullivan, K. & Sullivan, A. (1980.). Adolescent-parent separation. *Developmental Psychology*, 16, 93-99.
- Surrey, J. L. (1991.). The self-in relation: A theory of women's development. U: Jordan, J. V., Kaplan, A. G., Miller, J. B., Stiver, I. P. i Surrey, J. L. (Eds). *Women growth in connection*. New York: Guililford.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 7 (1998),
BR. 4-5 (36-37),
STR. 603-617

SMOJVER-AŽIĆ, S.:
PROCES SEPARACIJE...

The Process of Separation-Individuation of Adolescents: Presentation of Questionnaire

Sanja SMOJVER-AŽIĆ
Faculty of Philosophy, Rijeka

The aim of this work is to present the adapted version of the Questionnaire of separation-individuation for adolescents, Levin et al. (1986). A sample of 1003 students from several faculties of the University of Rijeka participated in the study. An adapted and shortened version of the Questionnaire of separation-individuation examining relationships with significant persons: parents, friends and professors, was applied. The factor structure of our questionnaire was mostly congruent to the structure of the original questionnaire. Five factors were extracted representing dimensions of separation-individuation: denying the need for others, separational anxiety, inhibition due to parental control, a yearning for childhood and healthy independence. With regard to the clear factor structure and satisfactory coefficients of internal consistency, the questionnaire of separation-individuation can be used as a measure of the separation-individuation of adolescents.

Prozeß der Separation/Individuation von Adoleszenten: dargestellt anhand einer Umfrage

Sanja SMOJVER-AŽIĆ
Philosophische Fakultät, Rijeka

Ziel dieser Arbeit ist, den von Levin und Mitarbeitern 1986 entwickelten Fragebogen zur Separation/Individuation von Adoleszenten in abgewandelter Version vorzustellen. An der Umfrage nahmen 1003 Studenten mehrerer Fakultäten der Universität Rijeka teil. Dabei wurde eine verkürzte und den hiesigen Verhältnissen angepaßte Version des Fragebogens angewandt, der das Verhältnis der Adoleszenten zu wichtigen Personen aus ihrem Lebensumfeld: Eltern, Freunden und Lehrern, ermitteln sollte. Die dem kroatischen Modell zugrundeliegende Struktur der aufgelisteten Faktoren stimmte zum größten Teil mit der des Originalfragebogens überein. Es wurden 5 Faktoren übernommen, in denen sich die Dimension der Trennung/Individuation widerspiegelt: Abstreitung des Bedürfnisses nach dem Umgang mit anderen, Trennungsangst, Einschränkung durch elterliche Kontrolle, Sehnsucht nach der Kindheit und gesunde Unabhängigkeit. Da der Fragebogen eine klare Faktorenstruktur aufweist und die Koeffizienten innerer Konsistenz zufriedenstellend sind, kann er als relevantes Mittel zur Messung der Separation/Individuation von Adoleszenten angewandt werden.